

# BIYOGRAFI: ETNOGRAFLAR İÇİN YÖNTEM VE ÖNERİLER

## Biography: Method and Suggestions to Ethnographers

Doç. Dr. Çiğdem KARA\*

### ÖZ

Biyografi, edebiyat ve sosyal bilimler kadar, antropoloji için de bir yöntem ve veri kaynağıdır. Yöntem, 1920'li yıllardan beri ABD antropolojisinde kullanılmaktadır. Biyografinin öznesi, araştırılan topluluğun bir üyesi kadar, antropoloğun kendisi de olabilmektedir. Bir antropoloğun biyografisi, üç paralel tarihe ait veriler barındırdığından önemsenmektedir: Bireysel tarih; antropoloji kurumu; bilimin kuram tarihi. Bu nedenle makalede, her iki gruptan da öznenin biyografisi konu edilmekte ve örnek olarak sunulmaktadır. Okur kitlesi olarak antropolog ve halkbilimcilerin hedeflediği bu makalenin ilk amacı, biyografiyi bir yöntem olarak tanıtmaktır. Antropoloji ve halkbiliminin klasik yönteminin etnografi olduğu dikkate alınarak makalede, özellikle etnograf ile araştırmanın konusu olan öznenin (bir etnograf ya da araştırılan bir topluluğun üyesi) işbirliğiyle ortaya çıkan etkileşimsel bir biyografi yazma tarzına odaklanılmaktadır. Makalenin ikinci amacı da işte bu tarz; etkileşimsel biyografi çalışmalarını için pratik önerilerde bulunmaktır. Tam da bu nedenle makalede biyografi, "özne", "temsil ve istek", "hafıza", "anlatım tarzı" ve "yazma" boyutlarıyla incelenmektedir. Bu başlıklar altında yapılan değerlendirme ve saptamalardan bazıları şöyle sıralanabilir: Pierre Bourdieu ve Marc Augé gibi isimler, biyografi ile kronoloji ilişkisini bir yanılısama olarak ele almaktadırlar; kronolojik düzen aldatıcı, öznenin yaş ve zaman algılaması da toplumsal tanımlamalardan farklı olabilir. Öznenin istekliliği ile içerik derinliği, hatırlama ve görüşme süresi birbiri ile doğrudan ilişkilidir. Bellek, biyografi araştırmasının temel aracıdır. Boyutları ve niteliğini anlamada "hatırlama yolları", "hatırlama tümseği", "hatırlama efekti", "kolektif bellek" gibi terimlerden yararlanılmalıdır. Öznelerin anılarını aktarırken dört anlatım tarzı kullandığı saptanmıştır: "Edebileştirme"; "durumsal an"; "mantık zinciri"; "bağımsız anılar". Kaydedilmiş bir biyografi arşive konmadan ya da basılmadan önce etik açıdan değerlendirilmelidir. Antropologların oto/biyografilerinde kullanılan yazma biçimleri üç grupta toplanabilir: Sahne arkası olaylarla akademik ve bireysel yaşam; kronolojik bireysel yaşam ve başarılar; bir vefatın ardından ele alınmış, çeşitli belgelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş biyografi.

### Anahtar Kelimeler

Biyografi, antropoloji, halkbilimi, kültürel bellek, anı

### ABSTRACT

Biography is a method and data source for anthropology as well as literature and social sciences. The method has been used in the USA anthropology since 1920's. The subject of biography can be a member of researched community as well as an anthropologist him/herself. The biography of anthropologist is important for anthropology because it contains data from three parallel histories: Individual history, institution of anthropology and theory of the science. For this reason, biographies of the subjects from these two groups are mentioned and presented as examples in the article. First aim of the article, which anthropology and folklorist are targeted as readers, is to introduce biography as a method. Considering that the classical method of anthropology and folklore is ethnography, in the article is focused that interactive biography writing style which it occurs in cooperation with ethnographer and the subject of biography (an ethnographer or a member of researched community). Second aim of the article is to make practical suggestions for in this style that interactive biography studies. Precisely for this reason, biography is examined with "subject", "representation and desire", "memory", "narrative style" and "writing" dimensions. Some of the evaluations and findings made under these titles can be listed as follows: For some names such as Pierre Bourdieu and Marc Augé, relationship between biography and chronology is an illusion; chronological order may be deceptive and, the age and time perception of the subject may be different from the social description of age and time. The relationship between the willingness of the subject and depth of the content, remembering, and time of the interview are directly related to each other. Memory is a main tool of the biographic research. In order to understand dimensions and features of the memory, some terms should be used such as "remember ways", "the bump in the reminiscence", "recall effect", "collective memory". It was determined that subjects use four narration types for telling the memories: "Literalize", "instantaneity", "logic chain", and "detached memories. A recorded biography should be evaluated ethically before it is archived or printed. Writing styles that used anthropologist's auto/biography can be grouped into three categories: Academic and personal life with backstage facts; chronological personal life and successes; written in the name of deceased by gathering of various documents.

### Key Words

Biography, anthropology, folklore, cultural memory, memory

\* Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir/Türkiye, cigdemk@anadolu.edu.tr

## Giriş

Kimlik, bir bellek ve hatırlama sorunu olarak sürekliliğini, kültürel belleğin kuşaklara aktarılmasıyla sağlar. Kültürel kimlik taşıyıcısı bir bellek türü olarak birey biyografisi de, temsil ettiği kültürel kimlikle davranış bilgisinin kuşaklara aktarılması ve sürekliliğine aracılık eder. Bu açıdan biyografi, toplumları anlamak ve anlatmakla yükümlü bilim dalları açısından değerlidir.

Makaleyle, biyografinin bir yöntem olarak tanıtılması ve biyografi yazımında uygulamaya dönük önerilerin araştırmacılarla paylaşılması amaçlanmaktadır. Ama odaklanılan biyografi yazım tarzı; makalenin hedef okur kitlesi olan halkbilimci ve antropologların hem klasik yöntemi etnografik, hem de farklı yöntemlerle alan araştırması yapma eğilimi dikkate alınarak; araştırmacı ve biyografi sahibi öznenin etkileşim ve işbirliği sürecine dayalıdır. “Biyografi sahibi özne” ifadesiyle, bir etnografin araştırdığı bir toplumun üyesi kadar, etnografin kendi de kastedilmekte olup, her iki özne grubuna ait biyografi çalışmalarından örnekler verilmektedir. Ama bir etnografin biyografisini bir başka etnograf da kaleme alabildiğinden; ki makalenin konusu da ağırlıklı olarak böylesi bir etkileşimsel biyografi çalışması oluşturmaktadır; makalede ağırlıklı olarak “oto/biyografi” ifadesi kullanılmaktadır.

Makalede biyografi, “öznesi”, “temsil ve istek”, “çerçevesi”, “hafıza”, “anlatım” ve “yazma” boyutlarıyla ele alınmakta olup makalenin bölümleri de buna göre düzenlenmiştir. Araştırmacı ve biyografi sahibi öznenin etki-

leşim ve işbirliği sürecine dayalı bir biyografi çalışma tarzı ağırlıklı olarak konu edildiği belirtilmişse de makalenin alt başlıkları arasında “kayıt” bulunmamaktadır. Bunun nedeniye makalenin hedef okur kitlesinin bu konuda temel bilgiye zaten sahip olduğu ön kabulüdür. Zira araştırmacının, araştırma konusu olan özneye iletişim kurması (dili anlama, ortak dil geliştirme, güven geliştirme vb.), görüşme ortamı hazırlaması, görüşmeyi yönetmesi,<sup>1</sup> çözümlemesi, arşivlemesi gibi görevleri kadar, araştırmacı-özne temasın yarattığı dönüşümler, beklentiler ve aşılın sınırlar (kaynak kişilerin tepkileri ve görüşmeciden çeşitli beklentileri; önbilgi ve önyargılar; profesyonel mesafenin yitirilmesi: aşırı yakınlaşma, başka yaşamların araştırmacının ruhu ve omuzlarındaki yükü vb.) gibi etnografin denetim altında tutması beklenen yeni ilişkiler ağı da, etkileşimsel bir biyografi çalışması süreci için de söz konusudur. Bu konuda etnografik yöntem kitapları ve zamanla kazanılan deneyim kadar, refleksif nitelikli makale, biyografi ve günlükler de bir görüşmeci için yararlı olacaktır.<sup>2</sup>

### 1. Biyografinin Öznesi

Etnograf kimin biyografisini yazabilir? İlk akla gelen, araştırdığı toplumun bir üyesi, olacaktır ama bu makalede ağırlık verildiği üzere, etnograf kendi ya da meslektaşlarının biyografisini de yazabilir.

Etnografik yöntem, “bireyi”, “gerçekliğin kültürel açıdan çeşitli deneyimlerini” temsil eden bir gösterge olarak konu eder. Kastedilen bireyse genellikle küçük ölçekli bir toplumun üyesi olup çoğunlukla aynı cins nite-

likte olduğu varsayılan grubun genel betimi içinde arada kaybolur. Yine de etnografiye kişi-merkezli yaklaşımlar oldukça eskidir. ABD antropolojisinde biyografinin kullanımı 1920'lere kadar uzanmakta olup psikolojiden etkilenen ilk dönem çalışmalarda ağırlıklı olarak Amerika Yerlileri konu edilmiştir. Gerçekçi etnografılar, biyografileri, yaşam tarihi ya da yaşam döngüsü yöntemiyle aktarmışlardır. Yaşam tarihi yöntemi, "geleneksel olarak sadece belli bir kültürdeki insanların tipik biçimlendirici deneyimlerini birey veya aile vakası üzerinden temsil etmeye yarayan bir belgeleme aygıtı" iken, yaşam döngüsü, "her bireyin geçirdiği tipik evrelere" odaklanmaktadır. Bu yöntemle, etnografılar kadar, etnografinin kılavuzluğundaki kaynak kişiler de biyografilerini yazmışlardır. Böylesi oto/biyografiler, derleme, bilgiyi düzenleme ve sunmada izlenen tutum ve yaklaşımlar dolayısıyla etnografik iş üretimi açısından çoğunlukla verimlidirler.<sup>3</sup>

İlk 1975'te kullanılan *otoetnografi*yle, öznenin kendini ("kendi halkı" ya da bireysel/kariyer/saha anılarını) ve ilişkili olduğu kültürü, bir etnografinin gözünden, etnografik terimlerle değerlendirdiği *kişisel anlatı* kastedilmektedir (Ellis, 2004:37-47, 333-334). Ama bir etnograf, kendi yaşamını kayıt altına alırken işler üç nedenle karışmaktadır: Temel görevler; öznenin değişmesi; (bu makalenin son bölümde ele alınan) rapor yazma tekniği.

Antropologlar, çoğunlukla beş temel görevle (izleme, sorma, dinleme, bazen bir şey yapma ve kaydetme) yürüttükleri alan çalışması (katılarak gözlem) bağlamında etnografik yaşam

tarihini ortaya çıkarırlarken, nadiren sadece görüşme malzemesine dayanırlar (Reed-Danahay, 2005:408).

Oto/biyografi yazarken, etnografinin elinde geçmişe odaklanmış hafıza ve dış bellekler (diploma, düğün davetiyesi, sınav kâğıdı, fotoğraf, yazışma vb.) vardır. Sahası çoğunlukla bir masanın başı olup öncelikle hatırlamak ya da hatırlamaya aracı olmakla yükümlüdür. Ama ana görev yine görüşmedir.

Bir antropoloğun kendisine bakması neden önemlidir? Çünkü antropoloğun biyografisi, aynı zamanda antropolojik geçmişle yapılan "bir tür refleksif karşılaşmadır".<sup>4</sup> Zira antropoloğun biyografisi, antropoloji için birer veri de olan, paralel ilerleyen üç geçmiş barındırmaktadır:<sup>5</sup> a) Kişi ötesi ve kuşaklararası kuramsal bir uğraş olarak antropolojideki ilerleme ve tartışmalarda belirleyici roldeki kültürel dinamiklerin tarihi. b) Biyografik özneler olarak akademik kurumların çağdaşlarıyla uzamsal ve zamansal bağlamdaki ilişkiler tarihi. c) Antropologların bireysel gündelik yaşam, kültür, toplum ve kurumlarla ilişkisinin tarihi.

Dolayısıyla "antropolojinin tarihi aynı zamanda antropologların tarihi" olarak kabul edilebilir. Hatta mesleki açıdan, antropolojik bir oto/biyografi, "geçici bağlamdaki antropolojik kültürün, kişi-merkezli etnografisinin en iyisi", bir "oto-etnografi" olarak yorumlanmaktadır (Lohmann, 2008:93, 96).

Örneğin, kaydı devam eden Mustafa Muhtar Kutlu'nun<sup>6</sup> biyografisiyle bireysel tarihi kadar farklı kurumların tarihi, verdikleri eğitim ve çeşitli uzmanlık alanları hakkında da veriler

derlenebilmiştir: DTCF sosyal antropoloji, etnoloji, halkbilim dalları arasındaki geçiş, bölünme ve birleşmeler. Fırat Üniversitesindeki sosyal antropoloji, halkbilim, Türk dili ve edebiyatı, sosyoloji arasındaki zorunlu kesişimler. DTCF antropoloji – etnoloji kürsüsündeki (ilk kuşak ve en üretken dönemdeki ikinci kuşak akademisyenler tarafından verilen) eğitim. Altı Nokta Körler Rehabilitasyon Merkezindeki bağımsız hareket programı. Refik Saydam Hıfzıssıhha Okulu ve Dünya Sağlık Örgütü işbirliğinde yapılan bir projedeki antropoloji kadrosu.

## 2. Biyografiye Bakış

Araştırmacı, yaşlar, yıllar, kurumlar, özneler, ekonomi vb. çok sayıda aktör ve kurumla biçimlenen bir yaşamı bir biyografiye nasıl yerleştirir? Aşağıda bu soruların yanıtları sosyoloji, tarih, antropoloji ve halkbilim alanlarından örneklerle verilmektedir.

Pierre Bourdieu'nün (2006:76-77, 79, 82) yukarıda sıralanan sorular için önerisi, bireysel deneyimin karmaşıklığını biyografide korumaktır. Öznenin adının bu karmaşayı görünmez kıldığını düşünen Bourdieu, insanların, haklı çıkarma, anlam verme çabasıyla ardışık olaylar arasında neden sonuç ilişkisi kurmak için, ileri ya da geriye doğru mantık, tutarlılık, sürengenlik gösterirmiş gibi “genel bir niyete bağlı olarak” bazı “anamlı olayları” seçtiklerini söyler. “Kendi yaşamlarının ideoloğu”, “profesyonel bir yorumcu” olan bu kişiler, yaşam öykülerini yazarken “yapay anlam üretim” sürecine girerler. Oysaki sadece “isim”e dayalı bir süreklilik söz konusudur. Kişi adı, özel

isim ve biyolojik varlığın toplumsal olarak kurumlandırılmasını sağlar. Bireyin statü ve olgunluk açısından birden fazla, farklı yetenek, sorumluluk ve eylemi olsa da bu ad altında hepsi hukuksal olarak bir eyleyicide birleşir. Bu yüzden özel isim adlandırıldığı şeye ilişkin hiçbir bilgiyi iletmez, özelliklerini de belirleyemez. Bourdieu (2012) bu saptamayı yapmakla kalmaz, araştırma öznesi olarak kendisini geliştirdiği biyografik yaklaşım, sosyolojik kuram ve terimlerle çözümler. Biyografisinde, bireysel ve akademik gelişiminin habitusunu, bilinçli tercihler gibi görünen girişimlerinin rastlantılar ve çevresi sayesinde o anda nasıl yön kazandığını, refleksif bir bakış ve duygu betimiyle anlatır.

Tarihçiler açınsındansa biyografi, belgelerin tanıklığı ve aracılığıyla keşfedilip yeniden düzenlenerek inşa edilir.<sup>7</sup> Simone Lässig (2013:44,46-48, 51, 57), biyografi yazımı için bazı önerilerde bulunur. Burada sadece üçüne değinilen önerilerin ilki, Bourdieu'dan esinlenen, biyografinin pürüzsüzce düzenlenmemesidir. Zira hem kişilik (karakter yapısı, genetik nitelikler ve yaşam boyunca farklı roller üstlenme), hem de tarihsel ve sosyal koşulların değişkenleri (ekonomi ve siyasetteki dönüş noktaları) açısından deneyim edilen biyografi kronolojik değildir. Biyografi, “birbirini takip eden rastgele verilmiş veya vazgeçilmiş kararlar silsilesidir veya yoldaki çatal, o anda dönülmüş köşeler ama aynı zamanda dış kaynaklı dürtüler veya engellerdir”. İkincisi, tarihsel biyografinin bir bileşeni, önkoşulu ve amacı olarak, kimliği oluşturan göstergeler aracılığıyla biyografisi yazılan öznenin kuşağına

ait “kolektif biyografi” oluşturacak bir incelemenin yapılmasıdır. Üçüncüsü, biyografinin öznenin yakın çevresiyle birlikte (kültürel ve sosyal sermaye, aileden alınan alışkanlıklar, izler vb.) kaleme alınmasıdır.

Örneğin, Bekir Dülger’in<sup>8</sup> mesleki yeteneklerine odaklanan görüşmeye dayalı biyografisinde, miras aldığı terzilik ve inşaatçılığı, ailesi (dedesi, babası ve kendi oğlu) ve diğer kuşaklardan meslektaşlarınınkiyle kıyaslanarak değerlendirilmiştir. Böylece nesiller, teknolojik gelişmeler ve sosyal yaşamdaki değişimler kadar, ulusal ve uluslararası ticari gelişmeler, bir dağ köyündeki bireyin yaşamındaki belirleyicilikleriyle, art zamanlı olarak betimlenebilmiştir. (Kara, 2009)

Lässig’in son önerisine antropologlar kültür – kişilik, nesil ve yaş organizasyonları gibi çalışmalarla aşınadır. Bu noktada, yaşını sorgulayarak bir insanın “kendi etnolojisine” başlayabileceğini ileri süren Marc Augé (2017) anılmalıdır. Ona göre bir oto/biyografi, toplumsal içerikli (örgütlenme), tematik (yaş) ama eleştireldir (birey ve toplumun algılama farklılığı).

Augé (2017), insanların, otobiyografileriyle geçmişi olduğu gibi ya da öyle yaşamış olmayı arzu ettikleri biçimde hatırlayarak yeniden inşa ettiklerini söyler. Ama ona göre, biyografiye anlam veren unsur, hatırlananlardansa, bireysel ve tarihi zamandır. Bu nedenle biyografik geçmişe bakarken yaş ve zamanı ayırır. Zamanın özgürleştirici, yaşansa sınırlayıcı olduğunu düşünür: Zira kültür belli dönem, devre, sınıflar içinde insanları yeniden gruplar. Süre, toplumsal yaş sınırlamaları (reşitlik, askerlik vb.)

ve hayat evreleriyle insanları bir kere daha gruplar. Ama sürekli tanımlanan sadece yaş değildir. Bunun için fizik (yaşlanan, genç görünen ya da gençmiş gibi davranan beden vb.) ve ruh (*yaşsız bilinç*) ayrımı da yaparak birey bilincinin, zaman içinde değişen bedeniyle karmaşık ilişkisine dikkat çeker. Zira Augé, yaşlılık diye bir şeyin olmadığını düşünmektedir. Bunun için oto/biyografi öznesinin yaşını ve zamanı nasıl tanımladığına ve toplumsal açıdan bu tanımlamaların durumuna odaklanılmasını söyler.

Öyleyse biyografi yazarı, bireyin, karakter gelişiminin gelgitli yapısı ve toplumsal örgütlenmeler karşısındaki kendilik bilincini ortaya koymalıdır. Ayrıca, bir kıyaslama, etkileşim ya da eleştiri yapabilmek için, Augé’nin zaman ve yaş bağlamının yanı sıra, diğer bağlam unsurlarına da odaklanmalıdır. Anlam için kaçınılmaz olan bağlam, halkbilimcilerin kültürel unsurun yaratımı açısından zaten incelediği boyutlardandır.

“Bir deneyim, asla yalıtılmış, durağan bir metin değildir. Bunun yerine daima, süreçsel bir etkinlik, bir eylem biçimi, bir toplumsal koşulla kökleşmiş bir eylemle verili bir tarihi çağdaki belirli bir kültürdeki gerçek bireyleri içerir” (Bruner, 1986:7). Dolayısıyla bir antropolog, alan çalışmasında olduğu gibi, kendi yaşamını da “gerçek” olduğu iddiasıyla ele alırken, anlamak için zorunlu olan bağlam bilgisini de vermelidir. Zira “hiçbir yaşantı çıplak veri” olarak kullanılamaz. Ama bağlam, “eleştirel bir bilinçle ve otoriter iddialarına yönelik sürekli bir dikkatle” verilmelidir. (Langness

ve Frank, 1985:32; Fabian, 1999:118, 120)

Yine de biyografiyi kaleme alan kişi, kullandığı kaynaklar açısından “tutarlı” hale getirilmiş ve “akılcılaştırılmış” bir bağlamın yaratabileceği zaafılara düşebilmektedir. Biyografinin öznesiyse bu zaafi hatırlama aşamasında gösterebilmektedir. Zira toplumsal ve kültürel bağlam, “kişisel yazgıları açıklamak için” kullanılırken bireysel seçim göz ardı edilebilmektedir. Oysa geçmişteki bir olayın bugün hatırlanması gibi zamanın zıt kutuplarının işleminin yanı sıra bir de geçmişteki olaya “60 yıllık bir perspektiften”<sup>9</sup> bakılmakta, her hatırlamada da anın ruh hâline göre anıyla ilgili farklı hisler uyanabilmektedir. Öyleyse anılar, hatırlanırken, “bir anlama ve anlam verme/yaratma çabasının sonucu” olarak “yeniden kurgula”nırlar”, farklı unsurlar ve belgeler bir araya getirilerek inşa edilirler.<sup>10</sup>

Dolayısıyla oto/biyografide, konuya bugünkü bilinçle bakıldığı vurgulanarak bakış açısı ve duygulardaki değişim ya da benzerliklerin, mümkünse özne tarafından ortaya konması sağlanmalıdır.

### 3. Temsil ve İstek

Araştırmacı, bir öncülüğü ya da sıradışı deneyimi olmayan herhangi birinin biyografisini yazabilir mi? Genel eğilim, bir biyografinin, anlatmaya istekli ve temsil gücü yüksek bir öznenin ilgi çekici deneyimlerini aktarması yönündedir.

Sözlü tarih çalışmaları sırasında araştırmacıların olasılıkla en sık sorduğu şey, kaç kişiyle görüşülmesi gerektiğidir. Konuyu temsil edecek kişilerin sayısal ve niteliksel karşılığı,

tarafımca yürütülmüş bir sözlü tarih çalışmasında<sup>11</sup>, *değişkenlerin temsili ve görüşmecinin aklındaki soruların tümünün yanıtlandığı tatmin edici bir görüşme ölçütleriyle bulunmuştu.*

Biyografideyse temsil sorunu bireyin kimliğinde düğümlenmektedir. Her bireyin yaşamı özel olsa da ve biyografi bu anlamı açığa çıkarmak üzere yazılsa da, kaynak kişi seçiminde bir anlam olması beklenmektedir. Ama sözlü tarih çalışmaları göstermektedir ki orta halli insanların yaşamları da kayıt altına alınabilmektedir.<sup>12</sup> Yani anlamlı temsil şart değildir.

Antropolojide temsil sorununa yanıt, biyografinin antropolojik kullanım amaçlarında aranabilir. Bunlar dört grupta toparlanabilir:<sup>13</sup> a) Bireyin biyografisini de inşa eden bağlamın içine oturtulmuş, bir kültür ve yaşam döngüsünü betimlemek. b) Kültürün göz ardı edilen, benzersiz ya da sapkın kişi ve görünüşlerinin bir portresini çizmek. c) Kültürel değişimleri yansıtacak şekilde, zaman derinliği içinde bir bireyin, yerel grup tarihiyle ilişki hâlindeki toplumsal tarihini betimlemek. d) Yerli anlatıcının bakış açısı ya da içeriden bakış ilkelerini daha güçlü bir biçimde uygulayabilmek.

Ama görüşmecinin araştırma arzusu her zaman karşılığını bulmabilmektedir. Kaynak kişi ya da çevresinin ısrarlarına rağmen etnografinin kendisi, biyografisini kayıt altına almak istemeyebilir. Anlatma istekliliğini belirleyen unsurlar (politik ya da ailevi kaygılar, duygular, karakter yapısı, yayın kanalı vb.) arasında öznenin yaşı da bulunmaktadır.

60 yaş ve üstü özneler, bugünkü benliklerine odaklandığında, otomatik

olarak, onu şekillendiren ve unutulmaz anıların yoğunlaştığı ilk gençlik ve gençlik yıllarına dönmektedirler. Uzun süreli hafızada depolanan bu anılar, sıradışı deneyimin daha az olduğu altmışlı yaşlara doğru artarak ortaya çıkma eğilimindedir (Draai- ma, 2012:191-192, 212-213; 2016:8-9, 83, 86). Örneğin, kayıtlar sırasında her ikisi de 60 yaş üstü olan Kutlu ve Dülger (Kara, 2009), geçmişlerini anlatmaya hazır ve istekliyidiler. Hatta böyle bir ihtiyaçları olduğunu ifade etmişlerdi.

Hem yaş, hem de isteklilik açın- dan geçmişini hatırlama ve anlatmaya hazır olma hâli, etkileşimsel çalışma düzeyi, belge çeşitliliği, görüşme sık- lığı ve saatlerinin uzunluğuyla içerik zenginliğini de belirlemektedir. Dolayısıyla araştırmacıların, kaynak kişi- nin istekliliğini diğer ölçütlerin önün- de tutmasında yarar bulunmaktadır.

#### 4. Bellek

Etnografin kendisi ya da bir baş- kasıyla gerçekleştirdiği oto/biyografi kaydında ana araç bellektir. Bellek, görüşmenin derinliği ve akıcılığını art- tırmak, hatırlamayı kolaylaştırmak, sistematik bir çalışma yürütmek ve biyografisi yazılan öznenin tepkilerini anlamak gibi ana kaygılarda da belir- leyicidir. Bu amaçla aşağıda, bellekle ilgili literatürde öne çıkan bazı konu- lara değinilmektedir.

##### 4.1. Anılar ve yetenekler

Psikologlar birden çok bellek biçi- minden söz etmektedirler. Bunlardan, biyografinin de konusu olan, otobiyog- rafik bellek, üç işleve sahiptir (Willi- ams ve Conway, 2015:55-56): Yönlend- irici (davranış örgütleyici, gelecek ve bugünkü davranışlara kılavuzluk

etme), sosyal (gündelik yaşamda pra- tik sorunların üstesinden gelme, ilişki geliştirme ve sürdürme) ve kendilik işlevi.

Dolayısıyla otobiyografik belleğin ikili bilgi içerdiği ileri sürülmektedir (Boyer, 2015:7-8; Williams ve Conway, 2015:43): Anısal ile anlamsal ve işlem- sel bellekler. Anısal bellek, öznenin yaşamındaki belli olaylarla ilgili olup kendilik bilinci işlevi açısından önem- lidir. Bireyin bilgi ve yeteneklerini ba- rındıran anlamsal ve işlemsel bellekse kavram, genelleme ve şemalardan olu- şan bir bilgi dağarcığı olup anılardan daha yararlı olduğu iddia edilir. Zira yönlendirici ve sosyal işlevi karşılar.

Oto/biyografi öznesi, bu akademik ayrımların farkında olmayabilir. Ama görüşmeci, anısal (birey tarihi), anlam ve işlevsel bellekleri (kuram ve kurum tarihi açısından) derlediğinin bilinciy- le, ilgili bellekleri canlandıracak bir yönlendirme yapabilmelidir.

##### 4.2. Hatırlama efekti

Anılar üretici geri getirme ya da doğrudan geri getirme/hatırlamay- la (koku vb. göstergelerle anıyı tüm olarak hatırlama) bellekte aranılır. “Üretici geri getirme, yinelenen ayrıntılandırma ve doğrulama döngüleriyle geri getirmeye” dayalı anı yapılandır- ma modelidir. “Ara – değerlendir – ayrıntılandır” aşamalarından oluşur (önce bir parça, sonra ilişkili ama önce ya da sonra olmuş olaylar sorgulana- rak). (Williams ve Conway, 2015:50, 52)

*Hatırlama efekti*, doğrudan hatırlamayı sağlamaktadır. Koku, tat, sin- yal sözcük gibi efektler kullanılarak bireylerin çeşitli anıları canlandırılabilir.

bilmektedir (Draaisma, 2012:50-51, 191-192).

Dolayısıyla tıkanmış görüşmeyi açma, farklı açıdan bakma, konuyu derinleştirme gibi amaçlarla bu efektlerden yararlanılabilir. Özneye, mekân ve kişi adları, olay, yıllar verilerek ya da fotoğraf ve giysi parçaları gösterilerek anımsattıkları kaydedilebilir. Ayrıca aynı konu üzerinde aralıklarla birden fazla görüşme yapmak da hatırlamayı kolaylaştırabilmektedir.

#### 4.3. Hatırlama tümseği

*Hatırlama tümseği*, 15-25 yaş arasındaki anıların daha yüksek oranda hatırlandığının ifadesi olup insanların zihinlerini meşgul eden deneyimledikleri büyük değişimlere bağlı olarak (örn. göç) tümsek aralığı değişebilmektedir (Draaisma, 2012:191; 2016:58).

Öyleyse hatırlama tümseği, derleyicilerin göz önünde bulundurması gereken bir hafıza inadıdır. Araştırmacılar, kaynak kişilerin farklı tarihsel dönemlerini anlatmasının zor olabileceğini ve çeşitli hatırlatma unsurlarında yararlanılması gerektiğini unutmamalıdır.

#### 4.4. İlkler

Şok edici bir olayın, haberin “etrafındaki koşullarla ilgili”, “önemsiz ama canlı küçük ayrıntıları” barındıran “flaş anılar”, toplumsal (suikast vb.) ya da kişisel (ilk menstrüasyon vb.) içerikli *ilk deneyim*lerle (şahit olma ya da yaşama) ilgilidir (Draaisma, 2012:60-65). Böylesi anıların uzun süre hatırdaki tutulmaları, tekrarlarla anlatılmalarıyla ilişkilendirilmektedir (Williams ve Conway, 2015:63-64).

Ama bireyler, “benzer deneyimlere atıfta bulunan”, “birtakım şablon ve rutinlere uygun hâle” getirilmiş “soyut

tasarılar” da oluştururlar. Soyut tasarımlara uyan anılar arttıkça ayrıntılar silinerek imgeler ayırt edilemez olur (Draaisma, 2012:38).

Yani, merak edilen konu, özne tarafından hiç kaydedilmemiş ya da günlerin, yılların rutin deneyimleri birleştirilerek bir çerçeveye yerleştirilmiş olabilir. Öyleyse görüşmecinin karşısında bir de öznenin anı saklama yolu durmaktadır. Görüşmeci, kusursuz bir kayıt (flaş anı) ya da yazık ki geç kalınmış bir çalışma (soyut tasarı) gibi yorumlardan önce anı tipleri, hatırlama tümseği ve anıları geri getirme yolları açısından bir değerlendirme yapmalıdır.

#### 4.5. Kolektif bellek

Kolektif bellek, alt gruplarıyla (topluluk, siyasi dönem, ülke, bölge, aile, yaş, cinsiyet vb.) birlikte bir toplum ya da kültürün, sayısı ne olursa olsun tüm üyelerince sahip olunan ortak bilgilerin veri tabanıdır. Bu bilginin niteliği, “grubun kendine özgü bütüncül geçmiş imgesi”ne sahip olmasıdır. Ama grup ve birey ilişkisi evrimseldir; yeniden tanımlanan ve değişen bir süreci ifade eder. Yani, biyografisi derlenen özne, belki hiç deneyim etmediği ama üyesi olduğu grubu etkilemiş olay ve bilgileri de muhafaza etmektedir. Bu anılar, flaş anı niteliğinde de olabilmektedir. Yine de toplumsal olayların hafızadaki yeri kırılğan olup çabuk bozulabilmektedir. “Tarihî olaylarla ilgili anılar, olayı örtük olarak geri getirme (tekrar tekrar düşünme) veya sosyal bağlamda yeniden hatırlama (açık geri getirme) eğilimi yüksek olan gruplarda daha güçlüdür”. (Roediger III, Zaromb ve Butler, 2015:177, 192, 195, 198)



Toplumsal olay ve bilgilere ait anıların hafızadaki yerinin kalıcı olmasının üç yolu olduğu anlaşılmaktadır: Törenleşmesi,<sup>14</sup> etkileyici bir deneyim yaşanması ve *yaşam senaryolarıyla* bir biçimde kesişmesi. Yani, bir bireyden toplumun tarihi ve geleneklerle ilgili veri, anı derlenmek isteniyorsa unutulmamalıdır ki konu toplumsaldır ama hatırlama eylemi bireyseldir.

Örneğin Kutlu, 1959'da İngiltere'de düşen THY uçak kazasını hatırlamaktaysa da anlatımının odağında kaza bulunmamaktadır. Henüz yedi yaşındayken, Adalet Partisi ve Türkiye tarihine geçen bu kazası sonrası Eskişehir'de düzenlenen cenaze törenine şahit olmuştur. İlk anlatımında, tören sahibinin adı, kabinedeki görevi ve olayın yılından emin olamamıştır. Ama kalabalık cenaze alayını, hissettiklerini ve uçağın tipini dünmüş gibi hatırlamaktadır. Zira hatırlama tümseği dışındaki bu flaş anıyı saklamasının nedeni merhumun siyasi kimliği ya da kazanın şoku değil, gördüğü toplumsal tepkinin sarsıcılığıdır.

#### 4.6. Anlatım tarzları

Bireyler, anılarını çoğunlukla diziimsel anlatmamaktadır. Görüldüğü üzere bunda, öznenin olayları deneyim ettiği sıradaki yaşı, anı tipi, hatırlama efektleri gibi etkenler de belirleyici olmaktadır. Biyografi çalışmaları sırasında dikkat çeken bazı anlatım tarzlarını şöyle der gruplayabilirim: *Edebileştirme* (bir yönüyle öne çıkmış kişi, sıra dışı tek bir olay, gün vb. ile ilgili sık anlatılan anıları, öykü, fıkra ya da efsaneleştirerek anlatma); *dürumsal an* (*enstantane*; öncesi, sonrası

ya da ayrıntılardan emin olamadan zamana yayılı anının kısa bir parçasını öne çıkarma); *mantık zinciri kurma* (bir anının kaynağını açıklamak üzere, takvimsel vb. atlayışlarla yeni anılar anlatma) ve *bağımsız anılar* (konuşma sırasında kendiliğinden işleyen bir hatırlama efektiyle doğrudan tamamı hatırlanan anılar).

Anıları ayrıntılarıyla metinleştirmenin bir aracı olarak *kronolojik ve tematik yoğunlaşma*, oto/biyografi yazmak isteyenlere yapılan ilk önerilerdendir (Gawthorpe, 2013:37-49). Anılar, ilk anlatımda ayrıntılarıyla hatırlanmıyorsa, çeşitli kronolojik temalar oluşturulup zamana yayılı olarak üzerinde çalışılabilir. Zira *yaşam senaryoları* olarak da adlandırılan bu evrelerin hatırlamayla doğrudan ilişkisi bulunmaktadır.

Stereotipik davranışlar, belli yaş ve cinsiyetteki kültür üyelerinin benzer yaşam deneyimlerine yönelmelerini bekler. Yaşamlarını bu senaryoya uygun sürdürenler, böylesi anılarını uzun süreli bellekte saklayabilmekte ve daha tutarlı yaşam öyküsüne sahip olabilmektedirler. (Berntsen ve Bohn, 2015:84-85, 96, 98)

#### 4.7. Eski anılar

En eski anı ile kişinin hatırladığı ilk deneyimi kast edilmektedir. Ama kolektif bellek sayesinde özneler, kişisel deneyimlerine ek olarak, kendileri hatırlamasa da başkalarının anlatımıyla anlaşılan kişisel deneyimlerini ve kendilerinin şahit olma ihtimalinin bulunmadığı bağlamlarda gerçekleştirmiş diğer topluluk üyelerinin deneyimlerini de anlatabilmektedir.

Görüşmeci, anıdaki icracı, bağlam ve anlatım zincirine dikkat etmelidir.

## 5. Yazmak

### 5.1. Son bakış

Kaydedilmiş bir yaşama kâğıt üzerinde son şeklini vermeden önce, içerik ve etik açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kolektif belleğe yoğunlaşan sözlü tarih çalışmalarında birden fazla bireyden ilgili olay derlendiğinden, verilerin doğruluğu kaynaklar kadar görü-şülen diğer bireylerin anlatılarıyla da sınımlanmaktadır. Biyografi çalışmasında kolektif belleğin minik bir parçası kaydedilmektedir. Araştırmacı, ekleme, doğrulama gibi tamamlayıcı işlemleri takip etmelidir. Ayrıca, böylesi anıların ayrıntı ve doğruluğunun (tarih, isim vb.), deneyim edilen yaş ve anıların ne sıklıkla hatırlandığıyla da ilişkili (sık, aralıklı ya da hiç) olduğu unutmamalıdır.

Ayrıca öznel, özel ya da resmî ilişki içinde olduğu farklı isimler anılmaktadırlar. Bu nedenle araştırmacılar, geçen isimlerin mahremiyeti, yayın onayı, söz hakkı doğması, yayının yaratabileceği etkiler gibi etik konularda dikkatli olmalıdır (Ellis, Adams ve Bochner: 2011:281-282).

### 5.2. Ürün

Kaydedilmiş bir oto/biyografiyi raporlaştırmanın yolları çeşitlidir. Öncelikle, ham çözümlerinin yayımlanması düşünülebilir. Ama özne “eşsiz bir hikâye anlatıcısı” bile olsa metinde bazı düzeltmelerin yapılması kaçınılmazdır: Konuşma ve yazma dili arasındaki ritim ve akış farkını ayarlamak, kronolojik düzenleme için anlatıyı önce parçalamak sonra da örtüşen kısımları bir araya getirmek, tekrarları, sıkça yinelenen bazı ifadeleri, “yer kazanmak için, genel amaçla uyumsuz

gözükün cümle veya kalıpları” çıkarmak vb. (Counce, 2001:198-199).

İkinci olarak, klasik bir tarzla kronolojik bir yaşam çizgisi izlenebilir. Ama editörler açılışın, yaşamın ilk olayıyla yapılmasını tavsiye etmektedir: “Sıradışı bir doğum öykünüz yoksa” bir biyografiye doğumla başlamayın (Gawthorpe, 2013:XII).

Örneğin, Bourdieu (2012), bu tavsiye üzerine olmasa da, biyografisine biyolojik değil, entelektüel doğumunu sağlayan felsefesini açıklayarak başlar.

Üçüncü yol, anlamlı bir öykü oluşturmaktır. Anı anlatımında değinildiği üzere kişi, parçalı, atlayarak, zincirler oluşturarak vb. hatırlayabilmektedir. Kronolojik bir biyografi için dahi anlatılanların, anlamlı öykü oluşturacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Clifford Geertz (2011:161-162), otobiyografinin zor tarafının bu anlam zinciri oluşturma ve kurgulamada yattığını vurgular. Ona göre, bu işi yapmanın birçok yolu olmasının yanı sıra, okurun ilgisini çekmek ve deneyimlerin temsil ettiği bilimlerin haklı çıkarılması gibi kaygılar da bir biyografi kaleme almayı zorlaştırmaktadır.

Bir yaşamın tümü ya da bir kesitini (okul yılları, aile yaşamı vb.) aktarabilmek için, edebiyatçılar birçok yapı ve anlatım üslubu önermektedirler; kronolojik, geriye dönüşler, günlük, gezi, kısa hikâye, anekdot, belli tema ya da konu başlığı ve kurgu (roman, kısa hikaye vb.) gibi yapılar, nostaljik, mizahi, aydınlatıcı, unutulmaz anlar ve hayat dersi gibi üsluplarda yazılabilmektedir. (Gawthorpe, 2013:79-80, 104)

Antropologların oto/biyografi yaz-

ma biçimlerinden bazılarıysa şöyledir:<sup>15</sup>

a) Antropoloğun araştırmaları ve bu katılıma izin veren diğer deneyimleriyle birlikte entelektüel katılımını, sahne arkası bir bakışla anlatan biyografisi. Böylesi biyografilerde, toplumsal ve psikolojik süreçler, diğer hayatlar ve olaylara yer verilmektedir.

Örneğin, Lévi-Strauss, (1994) gezisinden on beş yıl sonra yazdığı kısmi otobiyografik – etkileşimsel – refleksif bir etnografik seyahatnamesinde, yaşamının erken akademik dönemine odaklanır. Neden bir seyahatname kaleme alınmalı sorusundan başlayarak, etnografların uğraşı, kendi kültüründe ya da yabancı kültürde araştırma yapma, Batılı – Doğulu – “yaban” toplum gibi birçok konuda, alan ve kuramlar açısından olduğu kadar, bireysel deneyimlerine dayanarak eleştirilerde bulunur. Yolculuk öncesi akademik ve siyasi ortamın, yerli toplumlarla akademik ve akademik olmayan etkileşimlerinin, sahada karşılaştığı zorlukların, araştırma anı dışındaki gündelik yaşamının sahne arkasını tüm açıklığı ve travmalarıyla anlatır.

Geertz (2011) de etkileşimsel ve eleştirel çalışmasında, sahaya ve akademik camiaya, akademik birikim ve süregelmiş gözlemlerinin 40 yıllık katmanından yeniden bakar. Bunu yaparken de biyografi kuramcılarının dikkat çektiği tüm çelişkilere bilinçli ve başarılı bir biçimde müdahale eder: Gençlik – olgunluk dönemlerinin karşılaştırılması; geçmiş deneyimin şimdi anımsandığının örneklemeli açık vurgusu; kronolojik olmayan yaşamının alan çalışması (Fas – Endonezya tarihi) kronolojisi; bireysel biyografisinin

antropolog için kuramsal ve alan anlamında kolektif bir niteliğe sahip oluşu.

Edith Turner (2006) otobiyografisinde, genç bir antropolog olarak bir konu bulma sancılarının, her alan araştırmasıyla akademik olduğu kadar kişisel bilincinde de bir aydınlanmaya dönüşmesini ve mistik tutkuya kapılışını, öğretici bir biçimde aktarmaktadır. Yeniden başa dönen anlatı yapısı, yazarın ritüel yaklaşımının da yaratıcı bir uygulamasıdır. Kitap, biyografinin edebî tür oluşunun da iyi bir örneğidir.

b) Antropoloğun akademik kişiliği ve başarılarıyla ilişkili olarak (gerçekler, tarihî olgular), yaşamındaki olay ve ilişkileri hakkındaki biyografisi.

Türkiye’deki bir akademisyenin emekliliği öncesinde ya da sonrasında çıkarılmış armağan dergi sayıları ya da kitaplarındaki biyografiler, bu tarz içinde değerlendirilebilir.<sup>16</sup> Mesela, Sedat Veyis Örnek’in çoklu deneyim, bilgi ve yeteneklerinin, yine çoklu bakışla inşası için hazırlanan proje ve dergi özel sayısı bu tarzda olup tarihî biyografi inşasının da bir örneğidir.<sup>17</sup>

Margaret Mead’ın (1972) çocukluğundan, kendi çocuğunu doğurduğu 1940’lı yıllara kadar olan kesitini anlattığı otobiyografisi, kronolojik yapıyla nostaljik anlatıya bir örnektir. Kitapta aile üyeleri, akademik camia ve arkadaşları eşliğinde biçimlenen toplumsal roller (çocukluk, genç kızlık, genç bir eş olma, anne olma vb.) ve eğitim (dinî ve bilim eğitimi, alan araştırmaları vb.) temaları, mektup ve fotoğraf gibi belgelerle ayrıntılı olarak işlenmektedir.

İlhan Başgöz (Pultar ve Cengiz, 2003), söyleşiye dayalı kronolojik bi-

yografisinde hem kişisel, hem de Türkiye ve ABD'deki halkbilimi eğitimiyle halkbilimi çalışmalarının tarihine, sahne arkasındaki olaylarla değinir. ABD'deki Türk halkbilimi çalışmaları ve eğitimini, güçlü akademik sezgileriyle kaleme aldığı öncü yazıları, tüm bu süreçlerde destek gördüğü kişi ve kurumları, dönemin siyasi bağlamı içinde, edebî ve çoğu zaman mizahi bir dille aktarır.

c) Özellikle antropoloğun vefatının ardından kaleme alınmış, yaşamındaki bir an, dönem, belirli ilişki, bir düşünce ya da hareketi (-izmler), emik bakışla, ayrıntılar açısından zengin mektup, kişisel yazışma gibi belgelerle anlatan biyografisi.

Örneğin, mahrem dünyasını açıkça ifade etmesinden, Malinowski'nin (1989) kesinlikle basılmak üzere tutmadığı anlaşılan ama "oradayken" yazdığından, etnograflar açısından oldukça öğretici olan günlüğü, özel bir tarihi dönemi, oldukça içeriden betimleyen kişisel bir belgedir.

### **Sonuç**

Birey, kültür gibi değişen ve uyarlanan bir varlıksa, sadece evrimsel bir gelişim çizgisi göstermiş olamaz. Oto/biyografiler öncelikle bireyin kişiliği, deneyimleri, ilişkileri ya da dünya görüşündeki bu kırılma, dönüşüm, ilerleme ve gerilemeleri özenle yansıtmalıdır.

Oto/biyografiler aynı zamanda, öznesini var eden ve ona ilk anı, ahlaki değer, bakış açısı ve alışkanlıklarını kazandıran aile; eğitim ve uzmanlık kazandıran kurum ve ustalar; kaynaştığı, etkileştiği, aralarından sıyrılmak ya da tam da onlar gibi olmak istediği sosyal ve kültürel çevre bağlamı içinde

anlam kazanan, çok sesli, birden fazla kuşağın bir arada olduğu, kolektif bir anlatıdır. Biyografi yazarı etnograf da bu çoklu geçmişin birey özelinde nasıl bir araya geldiğini aktarırken, birden fazla insanın yaşamına ve sesine dokunduğunun bilincinde ve ahlaki kaygısı içinde olmalıdır.

Oto/biyografi çalışmasında, bir etnografin ana veri malzemesi bellektir. Dış belleklerle de desteklenmesi gereken hafızanın anı saklama yolları "mükemmel" değildir. Arzular, hayaller, önem derecesine göre dizme, başkasının anılarını yansıtmaya, genelleşmiş deneyimleri karıştırma, özdenetim gibi gerekçelerle anılar sürekli bir editörlükten geçmektedir. Hatta bazen biyografi sahibi özne araştırılmak istenen şeye dair hiçbir şey hatırlayamamaktadır. Bu unutmama, bir kurum ya da bir ailenin kamusal hafızasındaki bazı anılara ilişkin bir beklenti olabilir.<sup>18</sup> Örneğin, bir etnografin oto/biyografiyle bir bilim dalının tarihinden bir kesit de kayıt altına alınabilmektedir. Ama üniversitelerdeki bölümler, bu unutuşu derslerde işlemeyerek, sergilemeyerek, yazmayarak, gönderme yapmayarak kurumsallaştırabilir. Öznenin bazı aile anılarını hatırlarken çekinmesi, vicdan hesabı yapması, bazı toplumsal olayları konuşmaktan kaçınması, üstünü örtmek istemesi de bir kurumsal unutuş olabilir. Bu açıdan bir görüşmeci, kendisine anlatılanlar kadar, nelerin anlatılmadığını ve buna yola açan bağlamı da göz önünde bulundurmalıdır.

Oto/biyografik araştırma süreci ve sonuç metni oluşturulurken, yakın-uzak disiplinler ve aynı disiplin içinde birbirini tamamlayan ya da fikir açan

çalışmalarla, bağlam kurma ve çok bakışlı bir anlatım yapma olanakları araştırılmalıdır. Ama oto/biyografik metin, edebiyat, psikoloji, tarih ve insanbilimin kesiştiği bir alanda yer aldığından hedef okur kitlesi bilimsel bir metninkinden daha geniştir. Bir oto/biyografi kaleme alan etnograf, genel okuyucuya hitap eden ilgi çekici bir kurguyla kültürel veriler açısından zengin bir eser arasında denge kurmalıdır.

#### NOTLAR

- 1 Sözlü tarihçilere öneriler için bkz. David E. Kyving ve Myron A. Marty. *Yanıbaşımızdaki Tarih*. (çev. N. Özsoy) İstanbul: Tarih Vakfı, 2000:70-6.
- 2 Örnek ve kaynakça için bkz. Judith Okeley. "Fieldwork in the Home Country", *Talking About People* (ed. W.A. Haviland, R.J. Gordon) California: Mayfield Pub. Com., 1993:4-6; *Etnografik Hikayeler*. (ed. R. Harmanşah, Z.N. Nahya) İstanbul: Metis, 2016.
- 3 Bkz. Langness ve Frank, 1985:13-23; McBeth, 1993:150; Reed-Danahay, 2005:408-9; Lohmann, 2008:96; Fischer ve Marcus, 2013:93, 100-3, 105.
- 4 Bir antropoloğun diğer kültürlerle etkileşimleri ve alan çalışması deneyimlerine odaklanan oto/biyografinin aynı zamanda refleksif olarak nitelendirilmesi hakkında bkz. Judith Okely. "Athropology and Autobiography: Participatory Experience and Embodied Knowledge", *Athropology and Autobiography* içinde. (ed. J. Okely ve H. Callaway) London: Routledge, 1992:1-28.
- 5 Bkz. de Pina-Cabral, 2008:26; Lohmann, 2008:96.
- 6 Prof. Dr., halkbilimci, etnolog (d. 1952, Eskişehir). Kutlu'nun biyografisi, Ekim 2015'ten bu yana, bir antropoloğun biyografisinin temsil etmesi beklenen konulara uygun olarak, şu dört ana tema odağından derlenmektedir: Bir etnografinin yetişmesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Bölümünün tarihsel gelişimi, bireysel akademik üretim ve bakış açısı, özel yaşam.
- 7 Tarihteki biyografi çalışmaları hakkında bkz. İlber Ortaylı. "Türk Tarihçiliğinde Biyografi İnşası ve Biyografik Malzeme Sorunları", *Osmanlı'dan Cumhuriyete – Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar* içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999:56-63; TÜresay, 2009.
- 8 Sıradan bir köyün, sıradan gibi görünen bir üyesinin yaşamını örneklemek üzere yapılmış bir derlemenin öznesidir. Modern bir domates üreticisidir. Babasoylu olarak edindiği ve geliştirdiği birçok becerisi de olan bir çiftçidir (d. 1940, Eskişehir/Sarıcakaya/Dağköplü köyü).
- 9 Alıntı yapılan yazar Draaisma, bir öznenin kendi biyografisine geri dönüp baktığı ve bu bakışa da ihtiyaç duyduğunu dönemin ideal yaş ortalamasını "60" olarak ifade etmiştir.
- 10 Bkz. Bourdieu, 2006; TÜresay, 2009:345-8; Draaisma, 2012:198, 213, 215 ve 2016: 95-6; Lässig, 2013:46.
- 11 *Eskişehir Evlenme Biçimleri ve Törenlerini Sözlü Tarihle Belgeleme Projesi*. And. Üni. Arş. Fon. Pr. No: 042132, 05/2007.
- 12 Bkz. Lucienne Thys-Şenocak, "Sözlü Tarih ve Kültürel Miras", *VEKAM Sözlü Tarih Çalıştayı*, 11-12 Kasım 2016, sunum kaydı: VEKAM Kütüphanesi, Ankara.
- 13 Yararlanılan kaynaklar için bkz. Langness ve Frank, 1985: 24; Bruce Shaw'dan akt. Reed-Danahay, 2005:408; Plummer, 2005:395.
- 14 Bkz. Jan Assmann. *Kültürel Bellek*. (çev. Ayşe Tekin) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001; Paul Connerton. *Toplumlar Nasıl Anımsar?* (çev. A. Şenel) İstanbul: Ayrıntı, 2014.
- 15 Yararlanılan kaynaklar için bkz. Langness ve Frank, 1985: 24; Plummer, 2005: 395; Peacock ve Holland'dan akt. Reed-Danahay, 2005: 409; Bruce Shaw'dan akt. Reed-Danahay, 2005: 408; Lohmann, 2008: 93.
- 16 Emeklilik sonrası örnek için bkz. "Prof.Dr. Nevzat Gözaydn'ın Özgeçmişi ve Yayınları" ve "Prof.Dr. Nevzat Gözaydn ile Söyleşi", *Millî Folklor*, Y.18, S. 72, 2006:6-22. Vefat sonrası örnek için bkz. Martinez, Damian Omar. "The Three Lives of Gerd Baumann: A Brief Account of the Anthropologist and His Anthropology (1953-2014)", *Social Anthropology*, 22:3, 2014:354-62, doi: 10.1111/1469-8676.12083
- 17 "Sedat Veyis Örnek Sözlü Tarih, Biyografi ve Belgelik Çalışması", TÜBİTAK SOBAG 114K576; *Folklor / Edebiyat Dergisi*, C.21, S.82, 2015.
- 18 Bkz. Douglas, Mary. *Kurumlar Nasıl Düşünür?* (çev. M. Özcaner) İstanbul: İthaki, 2016:98-114.

### KAYNAKÇA

- Augé, Marc. *Yaşsız Zaman – Kendi Etnolojini Yapmak*. (çev. Ö. Naldemirci) İstanbul: YKY, 2017.
- Berntsen, Dorthe ve Annette Bohn. “Kültürel Yaşam Senaryoları ve Bireysel Yaşam Öyküleri”, *Zihinde ve Kültürde Bellek*. (haz. P. Boyer ve J.V. Wertsch) (çev. Y. Aşçı Dalar) İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2015:79-105.
- Bourdieu, Pierre. *Pratik Nedenler*. (çev. H. Uğur Tanrıöver) İstanbul: Hil Yayınları, 2006.
- Bourdieu, Pierre. *Bir Otoanaliz İçin Taslak*. Çev. M. Erşen. İstanbul: Bağlam, 2012.
- Boyer, Pascal. “Anılar Ne İşe Yarar? Hatırlamanın Biliş ve Kültürle İlgili İşlevleri”, *Zihinde ve Kültürde Bellek*. (haz. P. Boyer ve J.V. Wertsch) (çev. Y. Aşçı Dalar) İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2015:5-36.
- Counce, Stephen. *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*. (çev. B. B. Can ve A. Yalçınkaya) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.
- de Pina-Cabral, Joao. “History of Anthropology and Personal Biography”, *Anthropology Today*, Vol.24, No.6, 2008:26-7.
- Draaisma, Douwe. *Yaşlandııkça Hayat Neden Çabuk Geçer*. (çev. G. Koca) İstanbul: Metis Yayıncılık, 2012.
- Draaisma, Douwe. *Sıla Hasreti Fabrikası*. (çev. D. Tunç) İstanbul: YKY, 2016.
- Ellis, Carolyn. *The Ethnographic I: A Methodological Novel About Autoethnography*. Walnut creek, CA: Alta Mira Press, 2004.
- Ellis, Carolyn, Tony E. Adams ve Arthur P. Bochner. “Autoethnography: An Overview”, *Historical Social Research*, Vol. 36, No. 4(138), 2011:273-290. Erişim: <http://www.jstor.org/stable/23032294>, indiriliş: 29.12.2015.
- Fabian, Johannes. *Zaman ve Öteki*. (çev. S. Budak) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- Fischer, Micheal M. J. ve George E. Marcus. *Kültürel Bir Eleştiri Olarak Antropoloji*. (çev. B. Cezar) İstanbul: Koç Üni. Yayınları, 2013.
- Gawthorpe, Ann. *Biyografi ve Anı Yazarlığı*. (çev. Z. H. Akman) İstanbul: Optimist, 2013.
- Geertz, Clifford. *Gerçeğin Ardından*. (çev. U. Türkmen) Ankara: Dipnot, 2011.
- Kara, Çiğdem. “Terzi Bekir Dülger”, *Acta Turcica – Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Y. 1., S. 2/2, 2009:151-167.
- Langness, L. L. ve Gelya Frank. *Lives – An Anthropological Approach to Biography*. California: Chandler & Sharp Pub. 1985.
- Lässig, Simone. “Modern Tarihte Biyografi – Biyografide Modern Tarihyazımı”, *Otur Baştan Yaz Beni* içinde. (çev. C. Özkılıç) (haz. A. Kırmızı), İstanbul: Küre Yayınları, 2013:29-58.
- Lohmann, Roger Ivan. “Introduction: Biographies of Anthropologists As Anthropological Data”, *Reviews in Anthropology*, Vol. 37, 2008:89-101, DOI: 10.1080/00938150802040444.
- Malinowski, Bronislaw. *A Diary in the Strict Sense of the Term*. London: The Athlone Press, 1989.
- McBeth, Sally. “Myths of Objectivity and the Collaborative Process in Life History Research”, *When They Read What We Write* içinde. (ed. C. B. Bretell) Connecticut: Bergin & Garvey, 1993:145-162.
- Mead, Margaret. *Blackberry Winter – My Earlier Years*. New York: William Morrow & Company, Inc. 1972.
- Plummer, Ken. “The Call of Life Stories in Ethnographic Research”, *Handbook of Ethnography* içinde. (ed. P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland and L. Lofland), London: Sage Publication, 2005:395-406.
- Pultar, Gönül ve Serpil Aygün Cengiz. *Kardeşliğe Bin Selam*. İstanbul: Tetragon, 2003.
- Reed-Danahay, Deborah. “Autobiography, Intimacy, and Ethnography”, *Handbook of Ethnography* içinde. (ed. P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland and L. Lofland) London: Sage Publication, 2005: 407-25.
- Roediger III, Henry L., Franklin M. Zaromb ve Andrew C. Butler. “Kolektif Belleğin Şekillendirilmesinde Tekrarlanan Hatırlamanın Rolü”, *Zihinde ve Kültürde Bellek*. (haz. P. Boyer ve J.V. Wertsch) (çev. Y. Aşçı Dalar) İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2015: 175-216.
- Thompson, Paul. *Geçmişin Sesi*. (çev. Şehnaz Layık) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Turner, Edith. *Heart of Lightness*. New York: Berghahn Books, 2006.
- Türesay, Özgür. “Tarihyazımı ve “Biyografinin Dönüşü”, *Halil İnalçık Armağanı – I – Tarih Araştırmaları* içinde. [y.y.]: Doğu Batı Yayınları, 2009: 329-349.
- Williams, Helen L. ve Martin A. Conway. “Oto-biyografik Anı Ağları”, *Zihinde ve Kültürde Bellek*. (haz. P. Boyer ve J.V. Wertsch) (çev. Y. Aşçı Dalar) İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2015: 43-77.